

SANATA ADANAN BİR ÖMÜR

Cahide Keskiner

ZEHRA ÇEKİN

CAHİDE Keskiner'den 1994 yılında tezhip ve minyatür dersleri almaya başladım. Moda, Keskiner Atölyesi'ndeki dersler sırasında hocamla hayatına ve sanata dair sohbet ederdik. Cahide Hoca kendisinden bahsetmeyi sevmeyişinden hayatını sorularla açmak gerekiyordu. Özellikle yeni nesillerin onu tanıması ve yaşadığı dönemin özelliklerini bilmesi için, yıllar içinde tuttuğum notları aktarmayı bir vefa borcu olarak görüyorum.

AİLE BÜYÜKLERİ

Cahide hocanın anne tarafından dedesi gümrük müdürü İrfan bey, gümrük nazırı İzzet beyin yeğenidir. İrfan bey erkek taya (dadı) ile büyütülmüş yedi göbek İstanbullu zarif bir beydir ve eşi

Pakize hanımla Beylerbeyi'nde oturmaktadır. Tek çocukları, Cahide hanımın annesi Fatma Seniye hanımdır.

Hocanın baba tarafından dedesi Musa Kurdoğlu, aslen Kayserili olan İstanbul defterdarı Mustafa Mahir beyin oğludur. Musa bey Sadrazam Halil Ethem Paşa'yı koruyan 80-100 askerin başıdır ve Musa Kavvas (oklu asker) diye tanınır.

Babaanne, dede, hala, amca ve baba Ali Necati bey, Süleymaniye Külliyesi'nin arkasında, Mevhibe İnönü'nün büyüdüğü köşkün karşısındaki 15 odalı konakta yaşamaktadır. Cahide hoca, babasının bayramlarda aileyi araba ile ziyarete götürdüğü bu konağı ve dar sokaktaki komşu konakları hatırlıyor.

Baba Necati bey önce liman reisliği, sonra vergi dairesinde şeflik görevinde

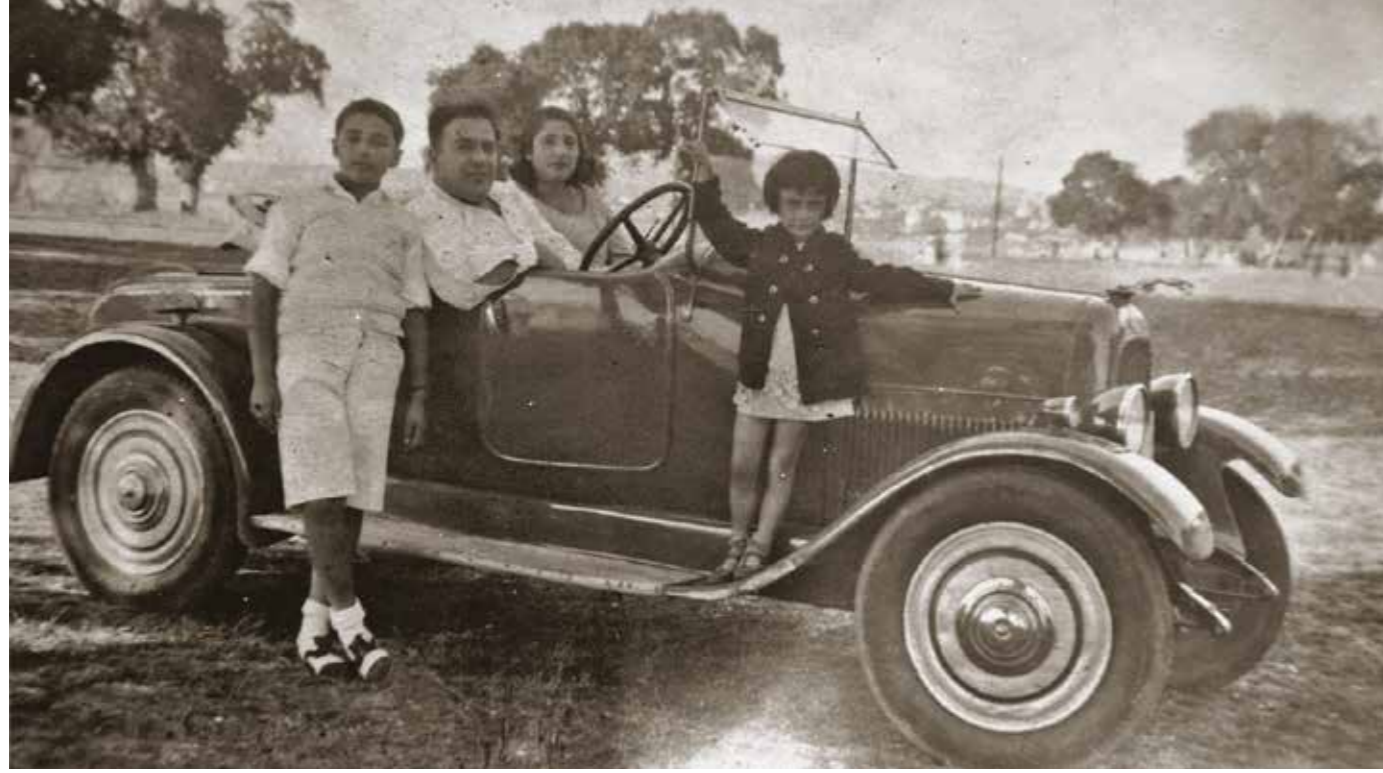
bulunmuş, daha sonra Almanya'dan getirdiği arabalarla ticaret hayatına girmiştir.

Dede İrfan bey Beylerbeyi Sarayı'nın yanındaki kayıkhanenin sahibidir ve o günün deniz taksisi diyebileceğimiz pazar kayıkları vardır. Liman reisi Necati bey bir vesile ile Beylerbeyi'ndeki eve gelir, Seniye hanımı beğenir, evlenirler. Necati bey içgüveysi olur ve aile Nakkaştepe'de büyük bahçeli bir köşke taşınır. Birdevrim ailesinin ilk çocuğu Cavit bu köşkte doğar.

1931 YILBAŞI

Yedi yıl sonra, yeni bebeğin doğumunu üstlenecek olan Ortaköylü Ermeni nisaiye hekimine yakın olmak için Kuruçeşme'de küçük şirin bir ahşap

Baba, anne ve ağabeyle Fenerbahçe'de, 1927.

ev satın alınır. Cahide, 1931 yılının ilk günü burada dünyaya gelir. Daha sonra satıldığı için hep abisinden dinleyip merak ettiği bu evi biraz büyüyünce onunla ziyaret edecektir.

Cahide üç yaşına kadar Nakkaş-tepe'deki köşkte yaşar. Abi Cavit bey ortaokula Haydarpaşa Lisesi'ne rahat gidebilsin diye Bağlarbaşı'nda bugün İlahiyat Fakültesi ve Capitol'ün bulunduğu caddedeki bahçeli eve taşınırlar. Üçüncü kattaki sundurma balkonundan Haydarpaşa'nın kuleleri ve göz alabilirdiğince gelincik ve papatya tarlaları görünen bu evi yıllar sonra hocası Süheyl Ünver "kuş kafesi"ne benzetecektir.

EVDE ÖZEL EĞİTİM

Aile geleneğinde kız çocuklarının eğitim ve terbiyesine çok önem verildiği için, Cahide'nin eğitimci amcası Selahattin bey ve edebiyat hocası olan yengesi Makbule hanım öncülüğünde Amerikan Kız Koleji'ne nazîre olarak Türk Kız Koleji kurulur. Aile şirketi olan kolejin yönetim kurulunda amcası, yengesi, halası ve tasavvuf sohbetlerinden faydalandığı eniştesi Muzaffer Ozak vardır. Bugün Polis Koleji olarak kullanılan Fıstıkağacı'ndaki Şevket

Mocan Köşkü satın alınır ve ileriki yıllarda ek binalarla kolej Kuzguncuk'a kadar genişler.

Cahide okula gönderilmez, evde kolejden gelen hocalardan matematik, fen, İngilizce, tarih, felsefe, edebiyat ve resim dersleri alır. Dersler sohbet şeklindedir, belli bir müfredat takip edilmez.

Cemil Sena felsefe dersine, Sander Kitabevi'nin sahibi ve Haydarpaşa Lisesi'nde abisinin de hocası olan Mithat Sadullah Sander edebiyat dersine gelir. Mithat bey çok sayıda kitap okutur, kitapların özetini çıkarttırır, birlikte değerlendirirler. Hafız ile Fuzûl'yi, Divan edebiyatı ile Tanzimat edebiyatını karşılaştırırlar. "Sohbetlerimiz çok zevkli olurdu, sıkılmaz, dersin bitmesini istemezdim" diyor Cahide hoca. Yengesi Makbule hanım haftalık kontroller yapar, gerekirse takviyede bulunur.

PIYANO DERSLERİ

On yaşında Cahide'nin piyano eğitimi almasına karar verilir ve Cemal Reşit Rey'e danışılarak hocası seçilir. Konservatuvardan Madam Kavafyan haftada bir veya iki kere eve gelir, çalı-

şılan parçayı dinler, düzeltmeler yapar, yeni parça verir. Batı ve Türk klasikleri birbirini izler. Chopin, Beethoven, Mozart ve Bach.. Bimen Şen, Nikoğos Ağa, Hacı Arif Bey ve Zekâî Dede.. Piyano-nun akordu, İstanbul'un neredeyse bütün piyanolarını tamir ve akord eden Fasulyeciyan ailesi tarafından yapılır.

Evin biraz ilerisindeki "Çiftlik Gazinosu" tramvay durağına gidenler bazen evden gelen piyano müziğinin cazibesine kapılıp tramvayı kaçırlar. Yazık ki, piyanonun sesi onbir yılın ardından susacaktır. Anlatırken hayıflanıyor Cahide hoca, "verdiğim onca emeğe acırım, piyanoyu bıraktığıma hep üzülürüm" diyor.

Cahide nazlı niyazlı bir rahatlık içinde büyür ama tek arkadaşı kedisidir. Evde kılık kıyafet modern olsa da hanımlar sokağa yalnız çıkmaz, birbirlerine gündüz gezmesi yapmaz. Anne, ayakkabılarını babanın eve getirdiği dört-beş çift kundura arasından seçer. Cahide hoca o zamanları nostalji hissiyle hatırlıyor: "Yazın Fenerbahçe plajına gittiğimizde annemle ben kapalı yerden, babamla abim kumsaldan denize girip açıkta buluşurduk. Fenerbahçe Belvü gazinosuna Münir Nurettin

Tezhip zikir gibi yapıldığında sanat eseri ortaya çıkar. Binlerce çizgi ve nokta ancak imanla ibadet eder gibi yapılır.

Selçuk dinlemeye, hafta sonları araba ile Taşdelen'e veya Boğaz'a yemeğe giderdik."

KOMŞULAR

Caddenin karşı tarafındaki komşular Cahide hocanın çocukluk hatıralarında önemli yer tutuyor. Sokaklarının süsü olan ve önünde devamlı askerî araba duran otuzaltı odalık şık beyaz konakta Kurtuluş Savaşı'nın doğu kumandanı Orgeneral Yakup Şevki Paşa ve ailesi oturmaktadır. Cahide, konağın Koşu-yolu'na kadar uzanan sonu görünmez bahçesinde oyunlar oynar.

Lizbon Gülbenkian Müzesi'nin kurucusu, petrol kralı Kalust Sarkis Gülbenkian'ın yeğenleri Mösyö Zari ve Madam Melina Reisman kardeşler evlenmemiştir. Türk kültür ve sanatına vâkıf, açık fikirli, çok saygılı insanlardır. Karşılıklı akşam ziyaretlerinde

mutlaka Mevlânâ ve Mevlevîlik üzerine konuşulur, Cahide bu sohbetleri büyük bir zevkle dinler.

Mahallenin asilzâdesi, II. Mahmud'un yeğeni Ramiz Paşa'nın oğlu Selim bey, Rum tiyatrosunun sahnesinden kaçınıp evlendiği Mediha hanım vefat etmiş, Emin Paşa'nın kızı Saadet hanımla üçüncü evliliğini yapmıştır. Çocukları yoktur. Gündüzden mektup göndererek akşam yemeğine veya çayına davet ederler, müsait olunursa gidilir. Saadet hanımın piyanosu, Selim beyin udu ile iç içe geçen siyâsî, dinî, edebî, ilmî sohbetler, genç erkek yardımcıların gece yarısına kadar süren çay, kahve, şerbet, tatlı servisi, hanedandan izler taşıyan saray işi sofraları, altın fincan zarfları, duvardaki II. Mahmud portresi Cahide'yi etkiler.

İleride bir gün Cahide hanımın amcası Selahattin bey, hesabını bilmeyen,

dilenciye dolabından üç palto birden veren Selim beyi Üsküdar iskelesinde el açıp dilenirken görür ve babası Necati beye ağlayarak anlatır. Bir süre Darülaceze'de kalan Selim bey doksan yaşında yokluk içinde ölür.

SÜHEYL ÜNVER

1950'li yıllarda Süheyl Ünver az sayıda öğrencisiyle cuma günleri İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü'nde, salı günleri de beşyüz yıllık saray nakışhanesi geleneğini tekrar canlandırmak istediği Topkapı Sarayı'nda tezhip ve minyatür çalışmaları yapmaktadır.

Kore Savaşı ardından konferanslara çağrılan Kore Komutanı Tahsin Yazıcı Paşa, Süheyl beyin davetlisi olarak konferans verdiği İstanbul Üniversitesi'nde onun Türk-İslâm sanatı üzerine yaptığı çalışmaları görür, çok etkilenir ve dostu Necati beyden kızı Cahide hanımı Süheyl beyle tanıştırmak için izin ister.

Konservatuvar bitirme imtihanına girip diploma almaya hazırlanan Cahide hanıma, fazla korumalı ve özel dersli ev hayatından sonra üniversitenin sosyal ortamı cazip görünür. Süheyl beyle tanışır ve engin bilgisinden, entelektüelliğinden, sanat aşkından ve zarafetinden çok etkilenir. Tezhip ve minyatür sanatının inceliklerini öğrenmek ister, bunun piyano ile birlikte yürümeyeceğini anlar, konservatuvar diplomasından vazgeçer.

Cahide hanım 1953 yılında Türk-İslâm sanatını canlandırmak için "bir nefer gibi çalışan" Süheyl beyle hummalı fakat zevkli bir çalışma temposu içine girer. Abi Cavit bey yıllarca kardeşini ve Moda'da oturan Süheyl beyi araba ile üniversiteye ve saraya götürür, ders bitince tekrar eve getirir.

DERSLER, SOHBETLER

Süheyl bey öğrencilerini Topkapı Sarayı, Süleymaniye ve İslâm Eserleri Müzesi kütüphanelerindeki yazma

Fıstıkağacı'nda anneanneninin bahçesinde, 1943.

Hocası Süheyl Ünver ile, 1977.

eserleri incelemeye götürür. Özellikle yarım kalmış eserleri inceler, nakkaşın veya müzehhibin nasıl bir yol takip ettiğini görürler. Süheyl bey eserlerdeki desen ve kompozisyonları Cahide hanıma ödev olarak verir, iki adet çizilen desenden beğendiğini kendi arşivine alır. Bu şekilde yüzlerce eski eserin desen ve kompozisyonları çıkarılıp kayıt altına alınır. Cahide hanım gün boyu hocasından tuttuğu notları akşam temize çeker ve hocasına verir. Böylece çok sayıda defter oluşur.

Süheyl bey üniversiteye ve saraya

değerli zatları davet eder. Edebiyatçıları, şairler, ilim adamları, musikîşinaslar, hattatlar, ressamlar.. Yahya Kemal Beyatlı şiirlerini okur, Ahmet Hamdi Tanpınar edebiyatın inceliklerinden bahseder, Abdülbaki Gölpınarlı Mevlevîliği anlatır, Süleyman Erguner ney üfler.. Eflatun Cem Güney, Nezihe Araz, Ahmet Kutsi Tecer, Hamid Aytaç, Adnan Ötügen, Macid Ayrıl, Afet İnan, Hasan Âli Yücel, Abdülkadir Karahan, Feyhaman Duran.. Süheyl bey ders niteliği taşıyan bu sohbetlere Cahide hanımın da katılmasını ister. O da hiç-

birini kaçırmaz, notlar alıp defter tutar.

İBNÜLEMİN BEY

İstanbul Üniversitesi Rektörü Kâzım İsmail Gürkan'ın kürsü ve profesörlük teklifini -öğrencileri kastederek- "o itlerle uğraşamam" diye önce reddeden, sonra kabul eden İbnülemin Mahmud Kemal İnal beyin odası Tıp Tarihi Enstitüsü ile aynı kattadır. Cahide hanım ilmiyle olduğu kadar sertliği ile de ün salmış İbnülemin beyi merak eder, Süheyl beyin "gitme üzülürsün" uyarısına rağmen çalışmalarını alıp odasına gider ve "tavana kadar kitaplarla dolu odada kaybolmuş ufak tefek bir adam ve nafiz bakışlı kocaman iki göz" ile karşılaşır. "Sen kimsin, kimin kızıydın, kimin talebesisin" sorusuna "Süheyl beyin talebesiyim" diye cevap verince İbnülemin bey sükût eder. Sohbetin sonunda "yine gel!" diye uğurlar. Süheyl beyin bu ziyaretten haberi olmaz.

AYŞE SULTAN

1954 yılında Süheyl bey, teyzesinin kızı Süreyya Özden ve Cahide hanım, Beşiktaş Yıldız yokuşunda eski ahşap bir evde oturan II. Abdülhamid'in kızı Ayşe Sultan ve kadın efendisi Müşfika hanımı ziyaret ederler. Ayşe Sultan'ın Süheyl beye hürmeti, yardımcının getirdiği kahve tepsisini odanın kapısında alarak misafirlerine kendi eliyle ikram edişi Cahide hanımın dikkatini çeker. Süheyl bey önceden karanfil deseniyle süslediği sayfayı Ayşe Sultan'a ve Müşfika hanıma imzalatır. Bu değerli hatıra Cahide hocada bulunuyor.

Süheyl bey ve Cahide hanımın ailesi, Ayşe Sultan'ın Moda'da oturan, Fransız bir hanımla evli olan oğlu Osman beyle vefatına kadar görüşürler.

Hocanın Süheyl beyle ziyaretlerini not aldığı defterde 1956 yılına ait şu başlıklar var:

- 29 Şubat, Çinili Camii, Hamamı ve Efsunlar Tekkesi
- 3 Mart, Hoca Ali Rıza beyin resimlerini görmek için Vaniköy'deki Mecdi Bey Yalısı
- 10 Mart, Kuruçeşme'de bir yalıda oturan Halil Ethem bey
- 30 Mart, Kapalıçarşı. Hoca Ali Rıza beyin mehtaplı tablosuna rastlarlar, Süheyl bey "hocamın resmi, bunu al"

deyince Cahide hanım satın alır, Süheyl bey memnun olur.

- 30 Nisan, ressam Feyhaman Duran'ın atölyesi
- 15 Mayıs, Bedesten
- 2 Temmuz, Merkezefendi

EVLİLİK

Cahide hanımlar 1956 yılında Moda'ya, soyadlarını taşıyan apartmana taşınırlar. Arka sokaklarında oturan Keskiner ailesi, muvazzaf asker olan oğulları Orhan bey için Cahide hanıma talip olur ama "askere kız verilmez, uzağa götürür" diye reddedilir. Israrlı talep üzerine 1957 yılında evlenirler. Anne ve baba kızlarından ayrılmadıkları için Orhan bey içgüveysi olur, altı üstlü otururlar.

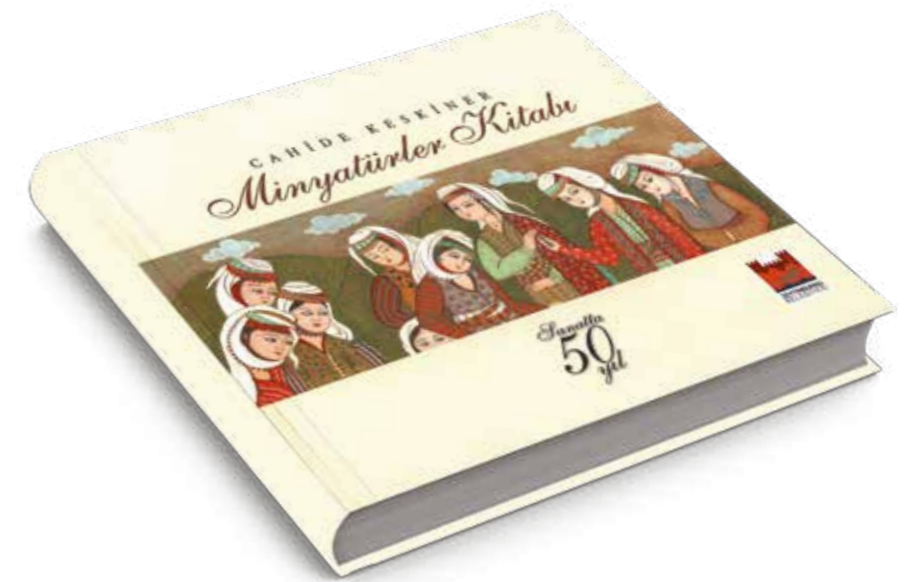
Cahide hocanın evlilik hayatının ilk yıllarına dair gülerек anlattığı hatıraları var. Anne ve babanın kızlarına düşkünlüğü ve aşırı korumacılığı evlendikten sonra da devam eder. Cahide Hanım onbeş-onaltı yaşına kadar annesi tarafından sırtı kaşınarak, saçını okşanarak uyutulduğu için, uyku tutmadığı zaman yine annesinin şefkatli eline ihtiyaç duyar. Orhan bey bu kadar ilgiye hayret eder, bir gün dayanamaz ve "annen inmesin artık, sırtın kaşınacaksa ben kaşırım" der.

Anne her gün yukarıdan yemek indirir ve önceki günün kalan yemeğini götürür. Akşam işten gelen Orhan bey önceki günkü yemeği bulmak ümidiyle dolabı açar ama nafiye, kayınvalide yemeği yenilemiştir.

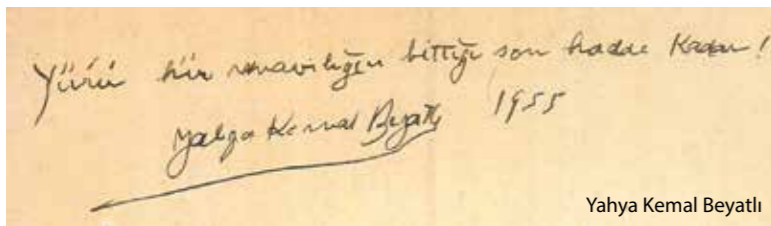
Orhan beyin dayısı Genelkurmay Sözcüsü Hilmi İris Paşa, kızıyla evlenemediği yeğenine ceza olarak ikinci şark hizmeti çıkarır. Orhan bey evliliklerinin daha altıncı ayında Cahide hanımını Şarka götürmeye cesaret edemez ve istifa eder. İstanbul PTT Başmüdürlüğü'nde müfettiş olarak memuriyete başlar. 1958 yılında tek çocukları Ferda dünyaya gelir. Bu mutlu evlilik elli altı yıl sürecektir.

İCÂZET

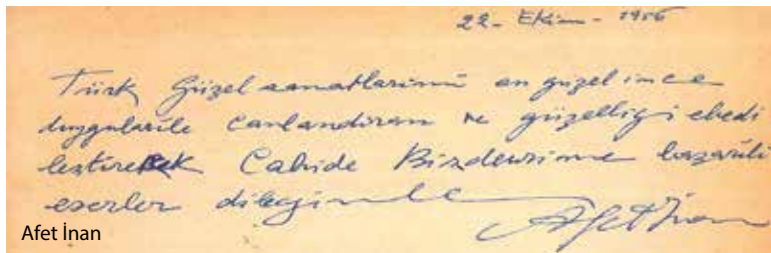
Süheyl bey 1957'de bir yıllığına ABD'ye gider. Döndüğünde Cahide hanım, Azade Akar, Mihriban Sözen ve Süreyya hanımla çalışmalarına tekrar başlar. Sergiler düzenlerler.

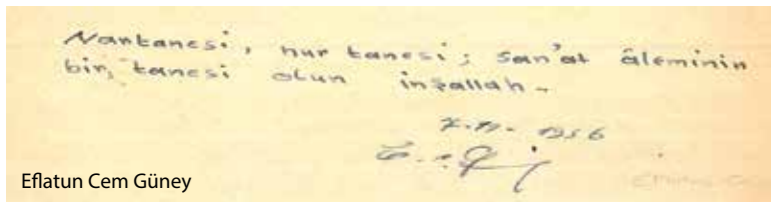
Hocası Süheyl Ünver ve arkadaşlarıyla Tıp Tarihi Enstitüsü'nde.

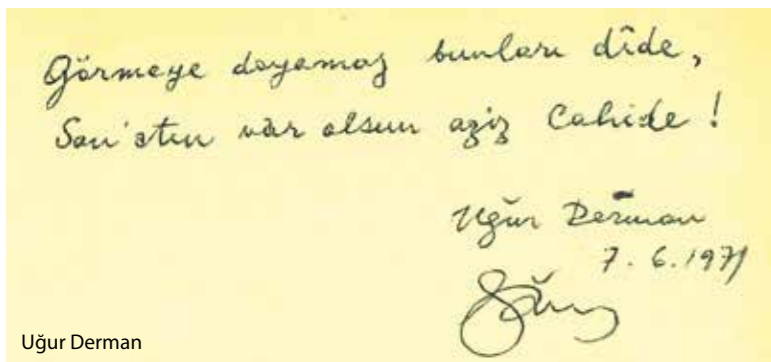
Yahya Kemal Beyatlı

Afet İnan

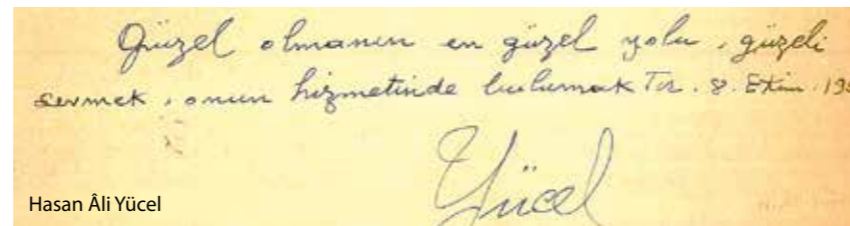

Eflatun Cem Güney

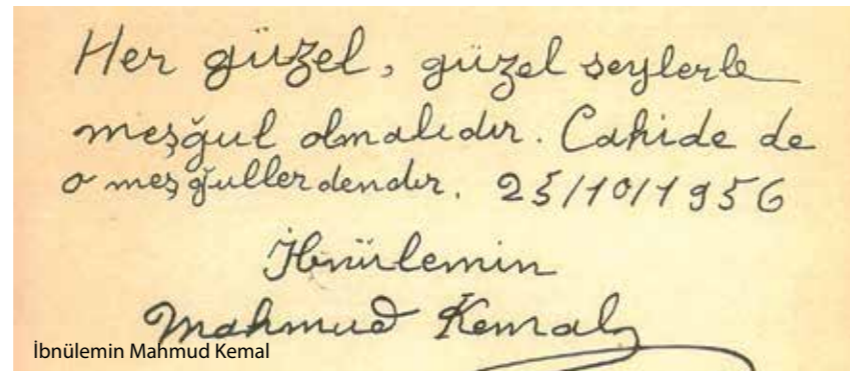

Uğur Derman

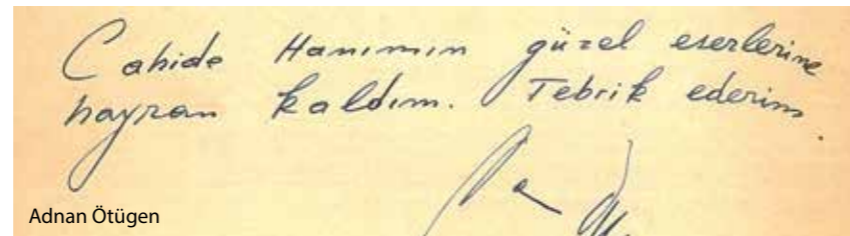
Türk Süsleme Atölyesi'ni kurduğu Yıldız Porselen'de, 1965.

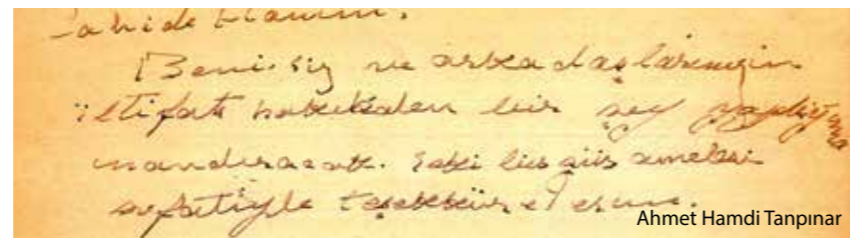
Hasan Ali Yücel

İbnülemin Mahmud Kemal

Adnan Ötügen

Ahmet Hamdi Tanpınar

Mimar Sinan Üniversitesi'nde öğrencileriyle, 1984.

Süheyl bey hep “yeni bir çıkış yapacaksınız Selçuklu tezhibini çok iyi bilmeniz gerekir” dediği için, Cahide hanım 1958 yılında hazırladığı icâzet çalışmasına Selçuklu dönemi tezhibi uygular. Süheyl bey icâzet yazısında “zengin mazimizden yola çıkan Cahide Birdevrim Keskiner”in ince sanat dünyamızda çok ileri mertebeye vararak Türk süslemesinde rönesansımızı gerçekleştirdiğini” ifade etmektedir. Ancak eser, daha bu satırlar yazılmadan, Brüksel’deki Türk fuarında sergilenmek üzere sergi komiseri Adnan Ötügen tarafından bazı başka eserlerle birlikte Nakışhaneden alınır ve fuarda satılır. Bir daha da icâzet çalışması hazırlamak kismet olmaz.

Cahide hanım, Paris Modern Sanat Müzesi’nde düzenlenen Milletlerarası Kadın Sanatçılar Sergisi’ne (Le Club International Féminin) 1960-61-62 yıllarında Zerrin Bölükbaşı, Maide Arel, Nazlı Ecevit, Lerzan Bengisu, Nermin Faruki gibi sanatçılarla birlikte katılır.

HAT VE PORTRÉ ÇALIŞMALARI

Cahide hanım hattat Macid Ayrıl’dan üç yıl hat dersi alır. Macid bey Mısır Akademisi’ne hoca olarak gidince dersler hattat Bekir Pekten ile devam eder. Tezhibin katı kurallarından biraz uzaklaşmak istediğinde Moda’daki evine gittiği hattat Kamil Akdik’in oğlu

ressam Şeref Akdik ona Holbein portreleri çalıştırır. Macid bey de Şeref bey de yumuşak, sakin, zarif insanlardır.

Cahide hoca, Süreyya hanımın Enstitü’de öğle arası pişirdiği –o zamanlar daha yeni çıkan– hazır çorbaların ve ders çıkışı içmeye gittikleri Vefa bozasının lezzetini unutamıyor. Süheyl bey “bozayı çok içmeyin, başınız dumanlanır” diye uyarır, bozayla birlikte leblebi yemişe akşam yemeği yemez, kilosuna dikkat eder, açlığını yanında taşıdığı akide şekeriyle bastırır, yetmişbir kiloyu hiç aşmaz.

Bir gün ilginç bir olay yaşarlar. Harremdeki cariyeler koğuşunda gezerlerken Azade hanım Cahide hanıma yasemin kokusu aldığını söyler. Durumdan bahsettikleri saray müdürü, “şu anda yasemin yok ama yıllar önce Kuzey Afrikalı cariyeler memleketlerinden getirdikleri yasemini yetiştirirlermiş, Azade hanım bu kokuyu hissetmiş” der.

Süheyl beyin Cahide hanım ve Azade hanımı Halil Ethem Paşa’nın oğlu Halil Ethem beyin Boğaz’daki yalısına yemeğe götürmesi, Halil Ethem beyin babasıyla Cahide hanımın dedesinin yıllar önce birlikte çalıştığını keşfetmelerini sağlar.

Nisan aylarında Topkapı Sarayı’nın ikinci avlusunu minik beyaz lâleler kapladığında Süheyl bey ders sonrası “hadi çiçek toplamaya gidelim” der,

ama kıyamayıp sadece bir dal koparır. Kurutup, altına “Hallâkına hayran olarak” yazdığı lâlâ dalını Cahide hoca 1955 yılından beri saklıyor.

YILDIZ PORSELEN FABRİKASI

1965 yılında Almanya ve Avusturya’dan gelen mühendis ve teknisyenlerin yardımıyla Yıldız Porselen Fabrikası kurulurken, Süheyl bey kendisine danışan Sümerbank Genel Müdürü’ne Cahide hanımı tanıştırır. Süheyl beyle çalışmalarını aksatmak istemeyen Cahide hanım haftada üç gün çalışmak şartıyla fabrikaya Türk Süsleme Sanatları Uzmanı olarak atanır ve ilk Türk Süsleme Atölyesi’ni kurarak şef olur. Bir süre sonra da Muhsin Demironat fabrika müdürü olarak göreve başlar.

O dönemde tezhipte Süheyl Ünver grubu ile Muhsin Demironat grubu vardır ve ikisi pek anlaşamazlar. Süheyl bey Muhsin beyin müdür olduğunu öğrenince “eyvah” der. Muhsin bey, Süheyl bey dolayısıyla tavırlı olduğu Cahide hanımı odasına çağırır ve atölye şefi olarak kendi öğrencisi Nezihe Bilgitay’ı getirmek istediğini söyler. Bu durum personel arasında gerginliğe yol açar, Cahide hanımın gitmesini istemezler.

Nezihe hanım şef olarak gelir ancak Cahide hanım üzerindeki zimmet yükünden ayrılamaz. Muhsin beye gider,

*Süheyl bey icâzet yazısında
“zengin mazimizden yola çıkan Cahide Birdevrim Keskiner’in
ince sanat dünyamızda çok ileri mertebeye vararak
Türk süslemesinde rönesansımızı gerçekleştirdiğini” ifade etmektedir.*

“size pürüz çıkarmak istemem; görevde kalayım diye bir ısrarım yok; üzerimdeki zimmeti devrettiğim zaman ayrılacağım” der. Muhsin bey “evladım ben çok şeylerle karşılaştım, bu yüzden teyakkuz halinde olmam lazım; Nezihe hanım benim talebemdir, onunla çalışmayı yeğlerim” der. Beş-altı ay Cahide hanım teknik şef, Nezihe hanım sanat şefi olarak çalışırlar.

Cahide hanım ayrılacağı zaman Muhsin bey odasına çağırır, “bak kızım sana kaba hareketim olduysa çok şey yaşadığıma yor, seni tanıdığıma çok memnun oldum, çok iyi terbiye almışsın, istersen kalabilirsin” der. Cahide hanım kalmayı düşünmediğini, önemli olanın Yıldız Porselen’in kurulması olduğunu söyler. Muhsin bey “Süheyl’e gidiyor musun?” diye sorar, “tabii efendim” cevabını alınca sessiz kalır. Uğurlarken “her zaman beklerim” der.

PORSELEN VE ÇİNI ÇALIŞMALARI

Cahide hanım zamanında Yıldız Porselen’de çok sayıda orijinal eser üretilir. Devlet tarafından hediye edilmek üzere Kennedy ve Kral Faysal portreli çini tabaklar yapan Cahide hanım Kennedy’den teşekkür mektubu alır. 1966 yılında Ürdün Kralı Hüseyin ve Kraliçe Zeyn İstanbul’a gelişlerinde Yıldız Porselen’i gezerler. İstekleri üzerine fabrikanın ticaret şefi Faruk bey ve Cahide hanım porselen ve desen örnekleriyle kraliçeyi Hilton otelinde ziyaret ederler. Samimi, mütevazı, zarif kraliçe, üç iplik rûmî desenini beğenir, rengini seçer ve Zahran Sarayı için üçyüz parçalık sofrta takımı sipariş verir. Kraliçe, Cahide hanımı Zahran Sarayı’na davet eder ama hoca davete icabet edemez.

Cahide hanım, o dönemde yemek

parasına hilye yazacak kadar muhtaç durumda olan hattat Hamid Aytaç’a madden destek olmak için yirmi adet sülüs istif ısmarlar ve bunları porselen tabaklara uygular. Yıllar sonra Yıldız Porselen’i ziyaret ettiğinde o hatların arşivde olmadığını öğrenir, üzülür.

Cahide hanım Yıldız Porselen’den ayrıldıktan sonra evinin alt katındaki atölyesine fırın kurar, çini üretir, Tünel Narmanlı Han’daki teşhir galerisinde satışa sunar. Çok sayıda sergi açar. Amerikan Konsolosluk’una yaptığı bahar ağacı desenli çini pano on yıl sonra yeni konsolosluk binasına taşındığında açılışa davet edilir.

1967 yılında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi kurulunca Süheyl bey Cerrahpaşa Tıp Tarihi Enstitüsü’ne geçer. Çalışma grubuna kızı Gülbün de katılır.

HOCALIK VE ÜNİVERSİTE

Cahide hanım 1976 yılından başlayarak İstanbul Devlet Konservatuarı, Şişli Terakki Lisesi, Kadıköy Halk Eğitim Merkezi, Yapı Kredi Bankası ve Kadıköy Aziz Berker Kütüphanesi’nde eğitim görevlisi olarak Türk Süsleme Sanatı dersi verir. 1978 yılından itibaren İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi’nde iki yıllık halka açık bir eğitim programı yürütür.

1980 yılında Topkapı Sarayı Nakışhanesi eğitim ve yönetim kurulu başkanı olan Cahide Hanım, Melek Antel, Semih İrteş ve Mamure Öz’ü eğitim kadrosuna alır. 1982 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlanarak Uygulamalı Türk Süsleme Sanatları Kursu ismini alan Nakışhane, başarılı faaliyeti dolayısıyla akademiyeye bağlanmak istenir ancak eğitim kadrosu bunu tercih etmez.

Lise seviyesinde bir okul olan

akademi üniversite olunca Muhsin Demironat ve Emin Barın gibi hocalar profesör kadrosuna geçer. Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı Erdoğan Aksel, grafik sanatları hocası Emin Barın ve çini hocası Kerim Silivri’li Cahide hanıma üniversitede hoca olmayı teklif ederler. Üniversite mezunu olmayan Cahide hanım sanatta yeterlilik sınavına girerek tez sunumu yapar. Hocaların, öğrencilerin ve dışarıdan isteyenlerin katıldığı sunum dörtbuçuk saat kadar sürer. Hatta edebiyat ve sanatta yetkinliğiyle tanınan emekli büyükelçi ve eski Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Fuat Bayramoğlu doçentlik tezi veriliyor zanneder.

Senato kararıyla Geleneksel Türk Süsleme Sanatları Bölümü öğretim görevlisi olan Cahide hanım, Tezhip, Minyatür, Tasarım - Uygulama ve Geleneksel Türk Sanatları Tarihi dersleri verir. Öğrencilerinin sanat tarihi, resim ve grafik tasarım derslerini de almaları gerektiğini düşünür, bunu yönetime kabul ettiremez ama Topkapı Sarayı Kütüphanesi Müdürü Filiz Çağman’ın dersleri görsel olarak tamamlayan slaytlı sunumlar yapmasını sağlar. 8 yıl süren üniversite hocalığından sonra çalışmalarına Moda’daki atölyesinde devam eder.

KEDİLER

Cahide Hanım bir kedi dostudur. Evi, atölyesi, bahçesi hayatı boyunca kedisiz kalmamıştır. Kızı Ferda hanım, annesinden aldığı görgüyle sokaktan topladığı kedileri eve getirir, besler, hasta olanları tedavi eder. Yıllar önce yaralı halde bulup getirdiği Sarman hep atölyenin baş köşesinde olmuştur. Hattat Hamid bey 30 Mayıs 1968’de evlerini ziyaret ettiğinde kedilerin âsûde hayatına gıpta eder ve oracıkta bir

kâğıda “Hubbu’l-hürre mine’l-ıman” (kediye muhabbet imandandır) yazı verir. Cahide hanım da günün hatırası olarak ona kendi yaptığı bir seramik vazoyu hediye eder.

SANAT ANLAYIŞI

Hocanın sanata bakışını anlatan bazı sözlerini derlemeye çalıştım.

“GELENEK İLE YENİLİK ARASINDAKİ DENGİ ÖNEMLİDİR”

- Tezhip sanatına yüzyıllar içinde yeni tarzlar, motifler, teknikler girmiştir. Her dönemin karakteristik özellikleri vardır. Selçuklu dönemi, XV. yüzyıl Fatih dönemi, XVI. yüzyıl Kanunî dönemi. Mesela XVIII. yüzyılda Batı etkisiyle rokoko tarzı tezhipler yapılmıştır. Farklı dönemlerde tonlama, noktalama, blok boya sürme gibi tekniklerin eklendiğini görüyoruz. Mavi ve altın sarısının uyumu zaman içinde en iyi kıvamını bulmuştur. Sema ve güneş temsil eden bu iki renk hakkında tasavvufî yorumlar yapılmıştır.

- Tezhipte yenilik yapmak kolay değildir. Yüzyıllar boyunca olgunlaşarak sağlam ve muteber hale gelen estetik kuralları bozmamak, ana karakteri deforme etmemek lazım. Bugün yenilik adına eski bozuluyor. Özgün bir tarz, farklı bir motif, yeni bir teknik yok.

- Minyatürde yenilik yapmak daha mümkün. XVIII. yüzyılda minyatüre Batı etkisiyle menâzır (perspektif) girmiştir. Minyatür sanatçısı daha özgürdür. Ancak yine de yeni yorumlar Türk-İslâm minyatür geleneğine aykırı olmamalıdır.

- Osmanlı nakkaşları sanıldığı gibi suret ve resim yapmaktan kaçınmamış, ancak dine saygılı olmuştur. Ölüm anını, resmi yapılanın ve resmi seyredenin ruhunu incitecek şekilde nakşetmiştir. Mesela Kerbelâ olayının en can alıcı sahnesini resmetmemiş, sadece Hz. Hüseyin’i yerde yatarken göstermiştir. Hâlbuki İranlı ressamlar çok defa Hz. Hüseyin’in taçlı kesik başını, tepside Yezid’e sunulurken resmetmiştir.

- Osmanlı sanatçıları Hz. İsa’yı çarmıhta göstermemiştir. *Zübdetü’t-Tevarih* adlı eserin Türk-İslâm Eserleri

Müzesi’ndeki nüshasında iki melek Hz. İsa’yı kollarından tutmuş, zarif bir şekilde göğe kaldırmaktadır. Batıda ise Hz. İsa’yı çarmıhta gösteren çok sayıda resim vardır.

“SANAT BAŞKA, ZANAAT BAŞKADIR”

- Çok ince fırça çalışmaları yapıyor, ama ince işçilik zanaattır, bir eseri sanat ürünü kılmaya yetmez. Sanatta zaten incelik vardır. Mesela gubâr yazıdaki inceliğe, el emeğine, göz nuruna hayret edersiniz ama yazıya hayran olmazsınız.

- Sanatçı bir elif veya vav yazar. Elif’in, vav’ın ahenği, nispeti, akışı seyreden etkiler, hayran bırakır, işte sanat budur. Arap harflerinin benzerleri İbranicede, Aramicede, Yunancada da var ama hat XV ve XVI. yüzyılda yakalanan estetikle sanat haline gelmiştir.

- İncelik kadar derinlik de önemlidir. Tezhip öğrencisinin grafik tasarım ve resim dersi alması sanatına derinlik katar. Doluluk boşluk dengesini, sadelikteki güzelliği grafik tasarım hocası Emin Barın çok vurguladı.

“TEZHİP YAPMAK TESBİH ÇEKMEK GİBİDİR”

- Tezhip sanatında maneviyatın ve inancın büyük etkisi var. Cenâb-ı Hak müzehhibin eline, gözüne, yüreğine ilham verecek, hamurunu yapacak, müzehhip de fırçayla tesbih çekmeye başlayacak. Tezhip zikir gibi yapıldığında sanat eseri ortaya çıkar. Binlerce çizgi ve nokta ancak imanla ibadet eder gibi yapılır. İnsan bir sanat eserini eline aldığı anda maneviyatını, kozmik etkisini kalbinde hissedebilir, ürperir. Sanatta ilâhî bir tılsım vardır. Sanat Cenâb-ı Hakk’ın bir lütfudur.

- Her eser sanat, her eser yapan sanatkar değildir. Özveri olmadan, kendini vermeden, dünyayla meşgulken, oturup kalkarak sanat eseri ortaya çıkmaz. Sanatkar edebe, âdaba uymalıdır. İnsan ne kadar eser üretirse üretsin, ne kadar faaliyet yaparsa yapsın, eğer bir “hiç” olduğunu anlamadıysa her şey boşa gitmiş demektir. Bizler sanatın gramerini anlayıp uygulamaya çalışan kişileriz. Türk-İslâm sanatına hizmet eden büyük insanların yanında denizde damla dahi değiliz. Ruhları şâd olsun.

Cahide Keskiner ve Zehra Çekin, 2013.